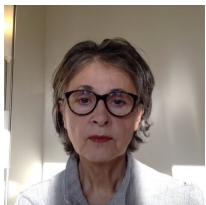

Palestijnse poëzie Mahmoud Darwich

MAHMOUD DARWICH,
ELIAS SANBAR, MAYYA
SANBAR

Als de woorden
zingen

Lieve Dierckx

Gezien op 16 mei 2024

Maison poème, Brussel, in het kader
van Kunstenfestivaldesarts 2024

Ligt het aan het zachtmoedige imago van de dichtkunst of aan de verscholen locatie van Maison poème in de Brusselse Schotlandstraat? In elk geval was er geen sprake van rellen, opstootjes of onvertogen woorden tijdens de middagsessie rond Palestijnse poëzie die het Maison organiseerde in het kader van het Kunstenfestivaldesarts. Wat niet betekent dat deze performance apolitiek was. Vertaler Elias Sanbar en zijn dochter, theatermaakster en actrice Mayya Sanbar, reciteerden uit het werk van Mahmoud Darwich, de Palestijnse 'dichter des vaderlands' die in 2008 overleed. Een bevlogen Sanbar voegde politieke en persoonlijke context toe. Hij sprak over ballingschap, verlies, onzichtbaarheid en herkenning, en over de huidige gebeurtenissen in Israël in het licht van de Nakba (ramp, catastrofe) in 1948.

16 MEI 2024

Of je deze sobere sessie onder de noemer 'performance' kunt plaatsen is onzeker. Wel spoort Sanbar ons aan om te luisteren naar historische opnames waarin Mahmoud zijn talent als rasperformer ruim baan geeft. Anders dan de meeste dichters, zegt Sanbar, was Darwich een regelrechte diva. Overal waar hij

kwam lokte hij grote massa's met zijn poëzie, of dat nu in de Parijse Odéon was, of in parken in een land als Soedan waar geen theaterzalen zijn. Als we een opname horen waarin Mahmoud Darwich in 1988 in Algerije de Onafhankelijkheidsverklaring van Palestina voorleest, kunnen we ons iets voorstellen bij zijn charisma.

Beter luisteren dan lezen dus, ook al omdat de uitgepuurde gedichten zeer muzikaal zijn, aldus Sanbar. In de Franse vertaling in *Maison poème* valt die inherente muzikaliteit minder op. De lezing is in de eerste plaats ingetogen, waarbij je tussen de gedichten door vooral kijkt naar de dynamiek tussen vader en dochter, die om de beurt voorlezen. Dochter helpt vader over de eerste zenuwen, er zijn glimlachjes en plagerijtjes.

Sanbar vertelt dat hij zelf amper veertien maanden oud was toen zijn moeder hem in ballingschap meenam naar Beiroet. Later belandde hij in Parijs, waar hij een stem werd voor de Palestijnse zaak, niet alleen in teksten en essays maar ook als ambassadeur voor Palestina bij UNESCO. Als vertaler hield hij zich uitsluitend bezig met het werk van zijn boezemvriend Mahmoud Darwich. Het levert mooie anekdotes op over vertaalkunst en -techniek, bijvoorbeeld over die keer dat een gedicht niet 'doorkwam' in het Frans ('ça ne passait pas'). Sanbar ontdekte dat de woorden in elke versregel de adem volgen van Darwich, waardoor ze zich niet zomaar laten verplaatsen van de ene naar de andere versregel.

Een land blijft spreken met wie er diep mee verbonden is.

De breed-mediterrane invloed in de gedichten van Darwich komt ter sprake. Sanbar doelt op de Moorse invloed en op Enrico Garcia Lorca als Darwichs zielenbroeder uit die regio, maar ook op de culturele impact van de niet-Europese regio's rond de Middellandse Zee. Hun vaak verzwegen of vergeten invloed zal tijdens dit Kunstenfestivaldesarts nog aan de orde zijn, om te beginnen in 'Il Cimento dell'Armonia e dell'Inventione', de samenwerking tussen Anne Teresa De Keersmaecker en de Marokkaanse choreograaf Radouan Mriziga.

Mahmoud Darwich zelf nam het in zijn gedichten op voor underdog Troje, de stad die we meestal enkel kennen uit het Griekse overwinningsrelaas dat de Ilias en de Odyssee brengen. Sanbar preciseert hoe de dichter in zijn apologie voor Troje niet de nederlaag maar het verlies tematiseert. Verlies dat zoveel menselijker is dan het vergaren van overwinningen.

"Een Israëliër droomt 's nachts niet over Israël maar over Palestina. Een Palestijn daarentegen droomt alleen maar over Palestina, absoluut niet over Israël," is een uitspraak van Sanbar in een ouder interview. Er ontsnapt daar volgens hem iets aan Israël, iets dat de crux vormt van hun paniek. "Hoe meer kernwapens, geblindeerde voertuigen en vliegtuigen ze hebben, hoe zwakker ze staan". Zo ziet hij dat, nog steeds. Het brengt hem in *Maison poème* bij het even wezenlijke onderscheid tussen een land bezetten en wegvagen: dat is wat er nu gebeurt met de Palestijnse gebieden. Het is een situatie die voor hem direct direct aansluit bij de eerste Nakba uit 1948.

Een land blijft spreken met wie er diep mee verbonden is. Wanneer Mayya Sanbar vertelt hoe bij haar eerste bezoek aan Palestina het land haar leek te herkennen, komt een gedeelde ervaring bovendrijven die nooit eerder tussen dochter en vader was uitgesproken. Vader Sanbar bleek hetzelfde te hebben

gevoeld toen hij er 44 jaar na zijn vertrek terugkeerde. Het is een ontroerend moment voor performers en publiek.

Als het over verloren land gaat horen we dat Mahmoud Darwich zich als Palestijn verwant voelde met de Amerikaanse Indianen, en dat hij in een episch gedicht de spirituele connectie met hun habitat bezong. Het doet denken aan de woorden van de Algerijnse choreografe Nacera Belaza in de brochure van het Kunstenfestivaldesarts. Toen Belaza in de Verenigde Staten inheemse Amerikanen opzocht, herkende ze hun gerichtheid op het geestenrijk. Hetzelfde ziet ze bij haar volk dat na de koloniale gewelddadigheden in zichzelf gekeerd is, diepbedroefd en gehavend, zo zegt ze. Zij staat dit jaar op het festival met de voorstelling 'La Nuée'.

In het Arabisch is het woord voor 'huis' hetzelfde als voor 'versregel', vertelt Sanbar nog. Voor een dichter is zijn werk dus zijn huis. Daar woont hij, daar nodigt hij anderen uit. Mahmoud Darwich eiste in die optiek het recht op om alleen dichter te zijn: soms mag in een vers een huis gewoon een huis zijn, en een boom gewoon een boom, zonder als politieke metafoor voor Palestina te dienen.

In de foyer van Maison poème liggen enkele dichtbundels klaar. Ik ga voor een tweetalige anthologie: Palestijns-Arabisch en Frans. Ik lees er de muziek in waarvan Mahmoud Darwich geloofde dat ze de universele taal is op de plek waar je na de dood terechtkomt. Zijn gedichten zijn er een voorschot op.